

Exilul și limba de adopție a lui Ovidius

Dr. Ardian Kycyku

Răsplata în metafore

Pentru literați, Istoria înseamnă un jurnal apocrif niciodată încheiat, o adevărată mină de metafore și de date prețioase din care se pot reconstitui universuri întregi. Literatura autentică se apropie astfel de Istorie exact așa cum pământul se apropie de sămânță. Din această cauză, Istoria – în veșnica ei străduință de a deveni sau de a fi cât mai credibilă – ajunge să fie vârful *apocrifiei* sau patria imaginației, dar a unei imaginații ce nu amenință cu ilogic echilibrul vital, ci dimpotrivă: îl ocrotește, alungând alternativele insuficiente sau false. Textele apocrife care n-au fost alcătuite ca să reformeze frânturi de trecut în numele vreunei campanii mediaticе, aduc o dimensiune mistică la perceperea Istoriei.

În mod tradițional, Istoria a fost scrisă de învingători, iar literatura de cei învinși. *Da, etruscii nu ne-au lăsat istoria lor scrisă / iar pe cea trăită le-au scris-o pentru noi / cei ce i-au nimicit...*¹. E uluitor să descoperi în timp cum patima și euforia au făcut din istoria învingătorilor o literatură slabă, iar aceeași patimă a avut un impact benefic asupra scribilor învinși, dăruind literaturii lor credibilitate și armonie de istorie reală. Acest adevăr însă, nu ne obligă să slăbim regula de dragul excepției, ci să acceptăm că uneori autorul unui text apocrif pozitiv, mânat de căutarea, descifrarea și pătrunderea Adevărului, nu se substituie cuiva, jefuindu-i identitatea sau suflul vital, ci se implică într-un proces de empatie superioară și uneori, putem spune: la metempsihoză. Scriitorul de expresie română, franceză și spaniolă Vintilă Horia este întruchiparea acestui scrib. Născut la 18 decembrie 1915 în orașul Segarcea din Dolj, învață din fragedă copilărie, de la o bătrână aproape oarbă, limba franceză, în care va scrie mai târziu capodopera „Dumnezeu s-a născut în exil”. Absolvent al facultăților de Drept și de Litere și Filozofie de la Universitatea București, între 1940–1944 este atașat de presă la ambasadele române de la Roma și Viena. Este arestat și închis de naziști timp de un an și eliberat în 1945 de trupele engleze. După eliberare, alege exilul sau, mai exact: *este ales de exil*. Trăiește câțiva ani în Italia, pe urmă în Argentina și în Franța, pentru a se stabili definitiv în Spania, unde moare în 1992, fără a izbuti să-și mai revadă țara natală. Și cum *necunoscute sunt căile exilului*, grație unui paradox fericit, la vârsta de 42 de ani Vintilă Horia capătă dreptul de a vorbi în numele lui Ovidius Publius Naso, în urma întâlnirii decisive a autorului cu opera marelui exilat de la Tomis. Între scriitorul latin din secolul I și cel român din veacul al XX-lea se creează o legătură aparte, *„un fel de relație supranaturală, ce provenea dintr-o misterioasă asemănare”*, ne încredințează academicianul francez Daniel-Rops. Parcurgând *Tristele* și *Ponticele* lui Ovidius Naso, Vintilă Horia se recunoaște în ele și realizează la nivel spiritual și textual convertirea geografiei la Suflet. Nu întâmplător avea să declare mai târziu că *„Pentru a supraviețui fără să-mi pierd mințile de durere, am hotărât, cu mulți ani în urmă, să lărgesc frontierele țării mele și să consider Europa ca o patrie mai mare”*².

¹ George Dennis, *Lumea etruscilor*, 1848.

² Vezi Florea Firan și Constantin M. Popa, *„Literatura diasporei”*, Editura Macedonski, Craiova 1996.

Exilul și un dram de vitalitate

Dar ce înseamnă în esență exilul, fenomen care pe unii îi liniștește, fie și temporar, creându-le spații libere datorită plecării, dezrădăcinării – forțate, voite sau duble – ale altora, iar pe alții îi renaște, voit sau nu?! Fenomen cu care unii își fac publicitate patriotardă, se mândresc cu o sfioșenie prefăcută sau nu reușesc să se ridice la un limbaj credibil și care ar înlesni accesul la sincera lor suferință; fenomen cu care alții se luptă și colaborează ca să-și găsească un rost, un ideal, înțelegând până la urmă că un om lipsit de idealuri este aidoma unui cap fără idei și că un ideal merită să-ți dai viața pentru el doar în măsura în care merită să și trăiești în numele lui – și toate acestea doar fiindcă viața omului este prea scurtă pentru două morți și două nașteri. Ceea ce nu este cu neputință pentru Dumnezeu.

Exilul nu e boală, dar nu se vindecă niciodată. Se poate afirma că exilul este acel nimb, acel sâmbure de lumină, acea scânteie ce apare în irepetabila clipă în care o viață este înlocuită de o altă viață, nouă și fără drept la recurs, viață ce este însământată cu ajutorul unei morți trecătoare, a unui *vaquum* – este scânteia care înfăptuiește nu doar schimbarea unui pământ cu altul, a unei limbi cu alta, a unui destin cu altul, ci în primul rând: un suflet cu altul, un înger păzitor cu altul. Nu e greu să acceptăm că de-a lungul acestei clipe sublime viitorul exilant moare și renaște, trecând prin starea de cadavru, iar scânteia se transformă în suflare de viață în nările lui.

În sensul clasic și vizibil, exilul poate fi de natură economică, politică și culturală. Dar el poate fi întru totul decis și aplicat de Transcendent, iar aici trebuie să subliniem că, prin exil divinul readuce la paradisiac, fie și parțial, echilibrul sufletesc, vitalitatea, smerenia, realizând cu prețul multor suferințe și frământări chiar “exorcizarea” unor mase de oameni. În principiu, exilanții se duc (sunt *absorbiți de, împinși*, de fapt) înspre spații în care se mănâncă mai bine, mai ieftin, și unde libertatea nu înseamnă neputință de a face ce nu este permis, ci putința nelimitată de a face ceea ce nu contează. Dar există și exilanți care se îndreaptă spre zone unde se mănâncă mai puțin bine, dar unde Cuvântul poate ține loc de pâine, iar pâinea aceasta – de înveșnicire. Astfel de surghiniți aleși se pare că au apărut odată cu extinderea Imperiului Roman. De atunci vitalitatea balcanică a devenit și a rămas ispită și atracție – uneori fatală – *ofensă* rafinată și element esențial pentru dănuirea unei vieți care nu vrea să se lase vlăguită de idolatrie și desfrâu, căci neputința individului de a se regăsi în anumite condiții sociale reduce timpul alocat reculegerii și-și caută vindecarea în carnal.

În epoca lui Ovidius, Roma și Dacia reprezentau două spații extrem de diferite. Roma se afla în plină decădere morală datorită îndestulării materiale, politeismului, hedonismului și luptelor pentru putere (ce pot devitalizeza întreaga societate, indiferent de timp și spațiu), iar Dacia se străduia să-și păstreze intacte monoteismul revelat de Zamolxis și structura arhetipală, aproape de Dumnezeu, a vieții. În timp ce romanii încă se rugau în rate, cum s-ar zice, mai multor zei pe rând, cultul lui Zamolxis, potrivit lui Mircea Eliade, întărea pe meleagurile dacice monoteismul, creând condițiile creștinării, deoarece *se preta, mai mult decât oricare alte divinități păgâne, la o creștinare aproape totală*. Pentru cetățenii obișnuiți ai Romei, tot ce nu e Roma, e surghiun. Tot ce nu e prezent, vandabil, consumabil, putere, onoruri etc. e Surghiun. Dar asta nu înseamnă că tot ce nu e Surghiun e Roma. Se vede clar că la întrepătrunderea celor două spații – imperial și arhetipal –

rămâne mereu un nimb liber, nebiruit de mintea și puterea omului.

Dureroasa altoire sau legile supraviețuirii

În momentul pe care-l putem denumi **Ovidius** – *Ovidiu suntem noi toți*, spunea criticul Piero Cimatti, *suntem noi, trecând de la refuzul transcendentului la refuzul maladiei de a fi fii risipitori* – Roma și Dacia duceau un război invizibil și la nivel lingvistic. Limba latină, considerată și *matematică*, viețuiește și se impune pentru o vreme ca și cum ar fi fost o limbă vie. Ea se armonizează perfect cu scopurile globalizatoare ale Imperiului Roman, dar nu poate cuceri realitatea supremă a spațiului balcanic. Ea este astăzi o limbă moartă. În esență, latina a fost poate prima limbă informațională, iar limba dacă rezultă să fi fost una ritualistică. Or, *informațional* înseamnă *decădere a inițiaticului*. Deși datele științifice sunt relativ puține, existența limbii dacilor nu poate fi negată. În absența ei, după o logică simplă, suverana latină n-ar fi avut ce să asimileze, iar limba română cu siguranță ar fi fost cu totul alta. Referindu-se la existența unui scris danubian, dezvoltat în același timp cu limba dacilor, cercetătorul Marco Merlini afirmă că *puterea acestui scris de a se conecta la sfera concepțională este mult mai mare decât conexia lui cu sfera fonetică (...)* *Una din caracteristicile scrisului danubian este folosirea lui în liturgii și pentru a exprima credințe magic-religioase. Nu a fost folosit pentru tranzacții comerciale sau pentru a înregistra documente administrative, ci pentru a comunica cu divinitatea*³. Dacologul Adrian Bucurescu susține că tăblițele de plumb de la Sinaia – ca să luăm doar un exemplu – sunt cu siguranță geto-dacice, deoarece cuprind: *un alfabet identic cu cel vechi românesc, zis 'chirilic'; nume de zei, regi, cetăți, ape etc, ce fac parte din istoria cunoscută a Daciei; imagini cu personaje îmbrăcate exact ca dacii de pe Columna lui Traian, de pe monumentul de la Adamclisi. Un alt argument în favoarea atribuirii acestor tăblițe Dacilor este limba în care sunt scrise, asemănătoare cu limba română și cu cea albaneză*⁴, amândouă fiind urmașele ipoteticei limbi a pelasgilor. Schimbând din temelii structura vieții sociale și administrative a Balcanilor, Imperiul Roman i-a răpit limbii dacice spațiul public și a obligat-o să se adapteze, dar să se adapteze până la transformarea într-o altă limbă, intermediară, ce avea să devină independentă: româna. Poate a fost un compromis vital, impus de legile supraviețuirii care, de obicei, în locul compromisului refuzat impun izgonirea din Istorie. Astfel, limba dacilor s-a retras în temple, în zonele geografice inaccesibile și în casele oamenilor.

Scara spre limba Cerului

Romanul lui Vintilă Horia începe cu zguduitorile fraze : *Închid ochii ca să trăiesc. Și ca săucid*⁵. În lumea nevăzută uneori se intră printr-o mânie condamnabilă pentru morală, dar exilantul, fie și în stare embrională, se supune deja unei alte morale, căci poartă un dialog cât se poate de părintesc și prietenesc cu Transcedentalul, un dialog tainic, la a cărui pricepere cei care nu l-au trăit nu pot pătrunde decât parțial, cu ajutorul unui set de prejudecăți. O problemă individuală care de regulă se desfășoară la limita exprimabilului,

³ Dacia Magazin, nr. 22 mai-iunie 2005, București, p. 7-8.

⁴ Dacia Magazin, nr. 22 mai-iunie 2005, București, p. 21.

⁵ Vintilă Horia, *Dumnezeu s-a născut în exil*, Editura Europa, Craiova 1990, p. 2. Toate citatele au fost făcute după această ediție a romanului – n. n.

îi dă glas primei răsturnări produse de exil și anume: negării geografiei și a politicii în general. *Închid ochii și ucid*, mărturisește poetul dezrădăcinat. *Cît de vii sunt aceste închipuiri, mai vii și mai limpezi decît însăși amintirea acestei după-amieze... Închid ochii și trăiesc. Eu sunt poetul, el nu-i decît un împărat.* Iar mai târziu : *Mă aflu aici de zece zile ; am părăsit Roma acum trei luni, dar sînt în Roma... Dar în clipa asta, cînd scriu aceste rînduri, mă simt cuprins de o îndoială îngrozitoare. Roma e departe, la celălalt capăt al pămîntului, trăită, cum s-ar spune, desprinsă de mine ca un fapt bizar pe care îl pot reconstitui cu imaginația, dar niciodată aieva. Trecutul meu are un nume, dar la ce bun ? Plîng. Mi-e teamă și mi-e frig, iar zeii s-au spart în țandări... Viața mea și versurile mele vorbeau altfel, fiindcă trăiam dintr-o iluzie pe care o cîntam pentru plăcerea altora... **Tristele**, așa se va chema viitoarea mea carte...(p.2-3).*

Poetul e convins că și-a pierdut totul, iar faptul că, în schimbul acestui tot, Îl poate primi pe Însuși Dumnezeu nu îl consolează. Deocamdată, el se zbate să ghicească motivele exilării, motive pe care, cu o exactitate impresionantă, le va descoperi alter ego-ul său, Vintilă Horia, cu aproape două mii de ani mai târziu. Nu justificarea și sprijinirea destrăbălării romanilor prin editarea volumului "Ars amandi" l-au surghiunit pe Ovidius, ci atracția față de cercurile neopitagoreice, monoteiste, de învățăturile lui Pitagora care propovăduia existența unui singur Dumnezeu, cumpătarea în plăcerire dragostei trupești, refuzarea oricărui aliment de origine animală. Fusese și el exilat, ca și Ovidius, deoarece își alesese înstrăinarea la Crotana. *Printre sclavii săi*, afirmă Ovidius, *se găsea și Zamolxe, preotul ajuns mai tîrziu pontifex maximum și zeu unic al Geților* (p. 11). Tocmai cînd intră în contact cu pitagoreismului începe pentru Ovidius și revelarea Dumnezeului unic. Revelația este precedată de spulberarea iluziilor. Materia, personificată pînă atunci în zei de diferite grade și profesii, este obligată să *accepte* că nu este creatoare, ci doar creată. În primă fază, Ovidius vede și gustă doar partea amară a exilului, imobilizarea fizică, neputința de a fi unde-și dorește. Îl chinuie nespus pierderea unei vieți reușite, plină de onoruri, bogății etc, pierderea ei într-o singură **clipă**, cât ai **clipi** din **ochi** ; îl mistuie obligația de a accepta treptat noua sa viață, noul mediu, așteptarea angoasantă și obositoare a "iertării" imperiale... Peisajul în care s-a trezit îl sperie. *Oare există păsări mai tragice decît acești pescăruși cu zborul armonios, ale căror țipete îmi sfîșie inima ca și cum ar prevesti un dezastru, ca și cum ar vrea să reînvie amintirea unor existențe trecute, închinatelor crimelor celor mai odioase?* (p.15). Locuitorii ce-i pot deveni vecini și prieteni sau dușmani pînă la moarte, rezistă la niște condiții pe care poetul nu le-a întîlnit nici în coșmaruri. Ei *mănîncă* vin roșu, pietrificat de iernile cumplite, și-l taie în cuburi, se căsătoresc, mor, suferă, se roagă, se înveslesc. Ei plîng la nașterea cuiva și sărbătoresc de cîteori unul dintre ei se (re)exilează în Nevăzut. Își aruncă flăcăi neprihăniți în gropi pline cu săgeți, ca, prin sfîșierea acestora, să-și primească răspunsuri de către Dumnezeu, iar dacă răspunsul întîrzie, înseamnă că cel jertfit n-a fost suficient de curat, și pregătesc un altul...

Iertarea visată de Ovidius întîrzie. *Înconjurat acum de ghețurile Pontului și de zăpezile lui Haemus, luni de-a rîndul nici un semn de la Roma nu mă va putea ajunge*, constată el. *Chiar grațierea, dacă împăratul s-ar îndura să mi-o acorde, va trebui să aștepte dezghețul. Știu că nimeni la Roma nu se mai gîndește la mine și nici la posibilitatea unei iertări* (p. 29). De fapt, Ovidius n-are cum să priceapă că tocmai prin neiertarea lui Augustus a început să primească iertarea lui Iisus. El trăiește un fel de triplare a privirii, ca să nu spunem ridicare a privirii la cub : primește darul de a zări esența ființelor și a

lucrurilor și, în cel mai rău caz, acesta este un semn de tinerețe sau de întinerire, o învingere, fie și violentă și deprimantă, a viciului comodității ce-și adâncește rădăcinile în om odată cu trecerea anilor. *Poate pare curios, mărturisește cândva, dar nu mi-e frică de geți. Mi s-a spus că sînt foarte credincioși, închinîndu-se unui zeu unic, al cărui nume îmi scapă pentru moment. Cum ar putea un singur zeu să umple tot cerul ? Dacă cerul e gol, cum credem, acest zeu trebuie să fie tare mic și tare singur în mijlocul unei tăceri și a unei singurătăți copleșitoare. Acest zeu unic, de fapt, trebuie să-mi semene, măcar în această privință.* (p. 2-3)

Printre frământări legate de umplerea cerului, departe de gloria zilnică, smuls din desfătările trupești și din liniștea materială, descoperă cu nu-i chiar rău să fii anonim. Mai întîi conștientizează fericirea că nu mai scrie așa cum fusese obișnuit sau obligat. *Din proza mea, spune, au dispărut zeii, au dispărut eroii și metaforele mitologice. Sunt liber, în secret, să scriu așa cum gîndesc și cum trăiesc. Simplu.* (p. 6) Pe urmă află că **Malana**, specialitatea exilului, îi place. S-a obișnuit cu mîncarea, *ca și cu limba acestor locuri. Latina mea și-a pierdut din puritate, fiindcă n-o vorbesc decît cu Honorius și cu Dochia, a cărei conversație e un amestec de latină și getă pe care-l înțeleg foarte bine, deoarece înțeleg și geta tot atît de bine ca latina. Sînt chiar ispitit să scriu versuri în această limbă în care, pe măsură ce-i deslușesc tainele, îi aflu suavitatea și armonia. E o limbă făcută pentru poezie, căci dacă pare la început dură și barbară, strecurată așa prin bărbile oamenilor locului, ea prinde cu totul alt ton cînd o scrii... Sînt ispitit de asemenea să traduc Georgicele în getă, căci această limbă e făcută să dezvăluie farmecele naturii, cuvintele cuprinzînd adesea ecoul fenomenelor pe care le reprezintă. Nimeni sau aproape nimeni nu înțelege aici poemele mele... Nemaivînd cititori, la ce bun să mai scriu ? Fără-ndoială, nu pot trăi fără să scriu. Voi muri în ziua în care nu voi mai putea ține în mînă stiletul* (p. 20-21).

Dar nu se poate scrie în limba *altuia* fără intervenția Iubirii. Și căile ei sunt la fel de necunoscute ca ale exilului. Un contemporan dac îl roagă pe marele poet imperial să-l ajute. Și anume să scrie în numele lui câteva scrisori de dragoste. Omul este grav străpuns de săgeata lui Cupidon și ar vrea să-i dovedească iubitei sale prea tinere că sentimentele sale fierbinți nu s-au prefăcut în informații reci. Problema este că iubita nu știe latină. Atunci Ovidius îl încurajează : **“O să-i scriem în getă, Herimon !”**, devenind *peșitorul* străin și invizibil al unei iubiri ce se consumă pe pămînt străin, între doi oameni născuți într-o altă limbă ! Ovidius tocmai medita asupra morții pre-moarte, asupra stingerii vieții înlăuntrul omului înainte ca acesta să-și dea duhul. Iubirea celor doi devine, într-un fel destul de neprihănit, *iubire a celor trei*, stare de spirit în care Ovidius este ales să îndeplinească funcția de purtător de cuvînt al Duhului. El reîncepe să trăiască, adică încetează să mai moară, și șlefuieste în taină limba de adopție. El a început să *cadă în sus* : de la un mare poet al politeismului devine un fiu nenumit, dar fericit, al lui Dumnezeu. Acestui Eu îi corespunde o altă limbă, de strînsă circulație, dar de o imensă putere de a vorbi cu Dumnezeu. Fostul poet își dă seama că matrița esențializată *deal-vale-deal* a acestui spațiu produce în timp calmul, înțelepciunea, reculegerea, sau, mai exact : stăpînirea de sine, care înseamnă stăpînire a lumii.

Nemila istoriei deseori atrage mila lui Dumnezeu

Hotărâtoare pentru soarta marelui exilant este călătoria cu barca, de fapt o simplă ieșire la

pescuit (p. 33-35). Somnul *îl trezește* într-o altă călătorie, în centrul hemisferei lichide a mării, printre pești de diferite forme, culori și mărimi. Un pește luminos începe să alunece în aceeași direcție cu poetul. *N-avea o anumită culoare și niciun semn nu-l deosebea de alții, dar ceva de dincolo de rațiune, propriile mele simțuri, îmi spuneau că acesta era peștele, o creatură care reprezenta pe toți peștii, simbolul original al speței sau al vieții în general.* Acest simbol îl călăuzește spre umbra unui om. Pe măsură ce înaintează spre acea umbră, *îmi dădeam seama că e făcută dintr-o lumină mai puternică decât a razei și a nimbului ce mă înconjură. Această lumină concentrată își făurea sie însăși trupul, îmi spuneam : Iată-mă în sfârșit. Am ajuns la capătul lungii mele călătorii, și mă pregăteam să cobor, ca și cum această umbră, vreau să spun lumină, era portul în care urma să găsesc tot ceea ce căutasem în zadar pînă atunci.* Poate se refera la libertate. Vede că, în mod uluitor, dacii sunt liberi. *Pe Zamolxe îl aleg ei, nu le este impus de nimeni. Își aleg cîmpul și femeia. Această fericire e dumnezeiască. Pe daci nimeni nu i-a silit să se exileze aici, pe acest pămînt, pe care încă nu-l înțeleg, dar pe care nu-l mai urăsc* (p. 42). Noua sa carte se va numi **Ponticele, umil omagiu locului meu de exil** (p. 44).

Apropierea de Dumnezeu îi mai revelează taina Limbii. Stă de vorbă cu țaranul Comozous, iar acesta nu crede că țaranii romani vorbesc latinește. Ce-i aia latinește?! În tăcere și sfântă suspiciune, Comozous îi ridică un imn **limbii sufletului**, limbii ca nivel de lumină spirituală, nu ca un sistem de gândire organizată, ci ca un sistem de simțire și compasiune supuse divinului. *Cum se poate ca un țaran, chiar dacă ar fi din altă țară, să vorbească o limbă diferită. Animalele n-ar putea să-l înțeleagă. Cum este cu puțință ca lucruri precum pămîntul, copacul, pasărea să se cheme altfel, cînd ele sunt peste tot la fel?!* (p. 53)

Suflarea unică

Înainte de a se naște în exil, Ovidius stă de vorbă cu un misterios preot dac. *Te doare depărtarea care te desparte de cei dragi, de cerul și de pămîntul copilăriei, îi spune acesta. Să știi că un singur cer se întinde peste țările noastre însîngerate și că exilul nu ți-a fost dat decât ca o pregătire. Nu fii trist la Tomis și pregătește-te pentru viața cealaltă, cea veșnică, apropiată, unde durerea e necunoscută, căci timpul n-are sens decât între hotarele durerii... vei fi sau nu vei fi deloc. Cei care vor fi nu vor cunoaște decât bucuria, căci se vor afla în lumina lui Dumnezeu și această lumină nu e altceva decât bunătate... Gîndește-te că sufletul e rodul propriei tale strădanii, că îl încheși zi de zi din faptele tale bune și că numai sufletul este nemuritor... Vei mai afla o seamă de lucruri înainte de a muri, căci sufletul tău e din ce în ce mai deschis **suflării unice*** (p. 60-61).

La îndepărtata Romă, de unde tineri romani continuau să vină spre Dacia, *pentru a găsi un nou cer*, necruțătorul Împărat Augustus moare, dar chestiunea iertării și a întoarcerii la Roma nu-l mai frămîntă pe Ovidius decât ca un fel de inerție a memoriei. La ce Roma ai vrea să te mai întorci după ce ai devenit cetățean al Cerului?!

El își ține prima cuvîntare în limba de adopție, iar vorbitorii ei nativi îl salută sobrii cu un ropot de tobe, conform datinilor, deși cuvîntarea era un laudatio dedicat noului împărat. Dar ei probabil au salutată limba folosită și nu sensul cuvintelor.

Într-o clipă luminoasă, în viața surghiunitului apare doctorul Teodor care, deloc întîmplător – căci hazardul e oarecum acceptabil doar în lipsa Credinței – fusese martor

ocular la nașterea lui Iisus Hristos, la Sfânta Peșteră a Bethlehemului, și chiar fusese privit de ochii pruncului abia-născut, ai **Celui născut în exil**. Ajunsese în peșteră prea târziu, căci Mesia deja se născuse – poate o altă dovadă că Dumnezeu n-are nevoie de doctori și de moașe. Iar restul muritorilor, cu mici excepții, încă-și divinizau și cercetau trupul, ca să dea de nemurire, aidoma aceluia sinistru doftor roman care spinteca ucigași și viețâși pentru a găsi *unde anume, în ce organ se ascunde veșnicia...* Fostul poet al Romei, poet începător al limbii dacilor, moare în exil și în liniște, înțelegând și de ce Mesia nu se putea naște pe aceste meleaguri. Cine să-l răstignească aici?! El moare liniștit, fiindcă pentru fiii lui Dumnezeu, să mori undeva este ca și cum ai muri oriunde, este la fel ca și cum ai muri în spațiul în care te-ai născut – oricum învii în Nevăzut. Dacă vreunul va descoperi aceste note, crede noul născut, *va putea lua parte la frământările și nădejtile acestor vremuri unice în care trăim: timpul așteptării și al certitudinii. Nu e decât o clipă, o știu, dar una din cele mai frumoase ale istoriei, căci Dumnezeu se află printre noi și încă nu și-a dezvăluit prezența. Această clipă va trece și nu ne va rămâne decât certitudinea* (p. 91). Poate este clipa care ne suflă în nări putința de a nu primi o altă lume cu nepăsarea cu care cei morți primesc lumânarea pe piept.

București, mai 2006